

Федотова О.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ЦЕНзуРИ УРСР ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ В ПРЕСІ У II ПОЛОВИНІ 1940-Х РР.

Статтю присвячено висвітленню основних тенденцій діяльності органів цензури УРСР щодо збереження державної таємниці у пресі у II половині 1940-х рр. Автором узагальнено досвід роботи попередників із вивчення зазначеної проблеми, розкрито особливості функціонування інститутів радянської цензури у цьому напрямі. Дослідницею введено до наукового обігу низку архівних матеріалів із фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Методологія дослідження базується на принципах історизму, науковості, достовірності, системності. В ході роботи застосовано загальнонаукові методи, такі як ретроспективний, проблемно-хронологічний, аналітичний, метод теоретичного узагальнення; спеціальні методи, а саме методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції; загальноісторичні методи, такі як історико-генетичний, історико-типологічний. За результатами дослідження встановлено, що у II половині 1940-х рр. нагляд за збереженням державної таємниці в пресі став одним із головних напрямів роботи органів контролю. Підкреслено, що основною вимогою діяльності цензорів було забезпечення відповідності преси ідеологічним канонам СРСР. На етапі попереднього контролю цензори займалися попередженням розголошення державної таємниці шляхом викреслення заборонених даних із газетної, книжково-журнальної, дрібнодрукованої продукції та матеріалів для радіомовлення. У процесі наступного контролю Головліт УРСР готував огляди статей, опублікованих в обласних і районних газетах, де були випадки розголошення секретних відомостей, а також розробляв відповідні інструкції. Показано, що протягом цього періоду велика увага приділялася забезпеченню «правильного» висвітлення в газетних виданнях боротьби комуністичної влади проти ОУН-УПА. Найчастіше об'єктами державних секретів визначалися військові формування, органи спеціального призначення, галузі оборонно-промислового комплексу, мобілізаційні заходи. Автором констатовано, що успішність справи з охорони державних і військових таємниць у пресі в післявоєнний період також залежала від установа органам цензури чіткого контролю за книготоргівельною сферою та букіністикою, бібліотечною галуззю (виявлення нерозібраної трофейної літератури; вилучення ідеологічно шкідливих видань; забезпечення режиму функціонування спецфондів; посилення відповідальності за комплектування бібліотек), музейними установами (перевірка матеріалів виставкових експозицій).

Ключові слова: органи цензури, Головліт, Радянська Україна, збереження державної таємниці, преса, ідеологія.

Постановка проблеми. По завершенні Другої світової війни на фоні протистояння найсильніших держав світу у СРСР значно актуалізувалося завдання зі збереження державної таємниці. Відповідно до цього, постала потреба посилення ідеологічного контролю, сприяти чому мали органи радянської цензури. Влітку 1946 р. було організовано Головне управління у справах літератури та видавництва при Раді Міністрів УРСР (Головліт УРСР, започаткований ще 1922 р.). Основними завданнями роботи відомства стали систематичний нагляд за відкритою пресою та радіомовленням; цензурування іноземної друкованої продукції, що надходила та вивозилася за межі радянської держави; відстеження матеріа-

лів зарубіжних кореспондентів, працюючих на теренах СРСР. Проте одним із головних напрямів функціонування відомства залишався контроль за збереженням державної таємниці у пресі, що заслуговує на окреме висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В ході розроблення окресленої теми найбільш значущими для її розуміння були праці В. Барана [1; 2] та Ю. Шаповала [19], у яких висвітлено окремі аспекти питання крізь призму історії УРСР та історії радянської цензури. На основі використання архівних джерел В. Бараном наведено цінні статистичні дані щодо практики цензурування преси задля запобігання розголошенню таємних відомостей у СРСР. Слід також виокремити

статтю В. Міщанина, де автор розглянув особливості цензурного втручання в роботу редакцій газет, бібліотек та книготорговельних організацій на Закарпатті у 1944–1950-х рр. [9]. Заслугує також на увагу дисертаційна робота В. Ворожка, у якій розкрито процес еволюції системи захисту державних секретів у Радянській Україні протягом 1919–1954 рр. [5]. Певні відомості з означеного питання містилися у розвідці С. Костилюєвої, присвяченій аналізу документів Головліту УРСР з позиції політико-ідеологічного контролю друківаних засобів масової інформації [8]. Корисними для вивчення заявленої проблеми у контексті історії створення системи захисту державної таємниці в УРСР були стаття О. Ботвінкіна [4], монографія О. Корченка, О. Архипова, Ю. Дрейса [7], дисертація В. Сергійчука [10]. В ході дослідження стали у нагоді також публікації російських учених з історії радянської цензури А. Блюма [3], Т. Горяєвої [6]. За результатами аналізу наявних праць можна підсумувати, що в українській історіографії сьогоденні практично відсутні спеціальні публікації з цієї теми, чим обумовлюється потреба її подальшого розроблення.

Постановка завдання. Автор ставить за мету розкрити основні тенденції діяльності органів радянської цензури на теренах УРСР щодо збереження державної таємниці у пресі в II половині 1940-х рр. Завдання дослідження передбачають узагальнення досвіду роботи попередників із вивчення зазначеної проблематики, розкриття особливостей функціонування інститутів радянської цензури у цьому напрямі, а також введення до наукового обігу низки архівних матеріалів із фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі переходу до мирного життя на теренах України було поступово відновлено основні напрями роботи Головліту, одним із найважливіших серед яких став нагляд за станом збереження державної таємниці у пресі на етапах попереднього і наступного контролю. Базовим документом, на який у ході діяльності спиралося цензурне відомство, був «Перелік відомостей, заборонених до опублікування у відкритій пресі». Про результативність цієї роботи можемо судити з архівних джерел. У 1945 р. цензурне відомство здійснило 939 попереджень розголошення військових і державних таємниць, з яких 220 склала інформація з організації та дислокації червоної армії і військово-морського флоту; 429 – з оборонної промисловості, транспорту і сільського господарства.

Окремо були попереджені 22 «політико-ідеологічні збочення». Варто зазначити, що протягом року цензори загалом зробили 192 викреслення в республіканських, 341 – в обласних, 37 – у районних, 40 – у багатотиражних газетах. 43 викреслення припало на книжково-журнальну, 154 – на дрібнодруковану продукцію. Детального перегляду і викреслень зазнали також 154 матеріали, підготовлені для радіомовлення [11, арк. 13].

Відповідно до параметрів наступного контролю, уповноважені особи зробили 212 цензурських зауважень обллітам, склали огляди на 190 обласних і районних газет, а також надіслали 77 інформаційно-інструктивних листів. Загалом у 1945 р. було зафіксовано 50 випадків розголошення військових і державних таємниць.

Доцільно навести типовий приклад політико-ідеологічного втручання. Скажімо, з матеріалу, підготовленого для радіомовлення м. Львова секретарем Союзу польських патріотів Ханаховичем цензор викреслив такий абзац: «Польська інтелігенція і населення Любліну активно бореться за поновлення життя у Польщі, а у Львові інтелігенція ворожа цьому, не хоче брати участі у громадській роботі. У Львові панує застій, і місцеві працівники перестали помічати це» [11, арк. 14]. Зрозуміло, що подання такої інформації розглядалося як неприпустиме, оскільки відображало дійсний стан речей.

Протягом післявоєнного періоду продовжувалася боротьба УПА проти комуністичного режиму. Навесні 1946 р. повстанська армія переглянула власну стратегічну лінію дій, змінивши її у напрямі застосування менших, але набагато мобільніших підрозділів та перейшовши до використання партизансько-диверсійних засобів спротиву. У відповідь на це керівниками МВС СРСР було розроблено та введено у дію план заходів щодо інтенсифікації боротьби з формуваннями УПА, для чого до західних регіонів України направили спеціальні оперативні групи цього відомства та сили кількісно зміцнених винищувальних батальйонів [1, с. 42].

27 лютого 1946 р. начальник Головліту УРСР К. Полонник у доповідній записці до ЦК КП(б)У на ім'я М. Хрущова підіймав питання про забезпечення дотримання республіканським цензурним відомством пунктів «Переліку відомостей, що становлять військову і державну таємницю у мирний час» відповідно до Наказу Уповноваженого РНК СРСР від 16 лютого за № 131/98с. Необхідність звернення дописувача пояснювалася тим фактом, що газети західних областей України на

своїх шпальтах широко висвітлювали «боротьбу (у тому числі озброєну) з бандами українсько-німецьких націоналістів» [12, арк. 18]. Далі нагадувалося, що, згідно з вищезазначеним документом, до опублікування в пресі заборонялися такі дані:

1) відомості, які стосувалися судових процесів, присвячених державним злочинам;

2) інформація про різні аспекти діяльності антирадянських угруповань, організацій, а також хід ведення боротьби з ними;

3) дані про методи боротьби з контрабандою, бандитизмом і фальшивомонетництвом [12, арк. 18].

К. Полонник інформував керівництво, що органи цензури не в змозі призупинити розміщення у газетах матеріалів про стан боротьби з «націоналістичними бандами». Зокрема, наводився факт публікації у тернопільській газеті «Сталінським шляхом» (№ 9 за 1946 р.) листа «бувших бандерівців». Повідомлялося, що він «містить заклик до ОУН'івського керівництва і командувачів УПА, говорить про розповсюдження бандитизму у західних областях, про бої частин Червоної армії з бандерівськими зграями» [12, арк. 19]. В одному з фрагментів листа йшлося про те, що на початку 1945 р. мала «відбутися окружна нарада СВ. Зібралася на цю нараду близько 60 бандитів зі своїм ватажком Туром. Їх оточили радянські війська. Банда була розгромлена» [12, арк. 19]. На підставі викладеного робився висновок про наявність на теренах України так званого масштабного політичного бандитизму, методи боротьби з яким відкрито висвітлювалися на сторінках преси. Відповідно до цієї ситуації, головний цензор республіки просив у вищого керівництва додаткових вказівок.

Як бачимо з архівних джерел, Уповноваженим Ради Міністрів СРСР надалі були надані відповідні роз'яснення щодо пунктів № 267, 268 та 273 згаданого вище «Переліку». З доповідної записки керівника Головліту УРСР від 26 березня на ім'я секретаря ЦК КП(б)У по пропаганді К. Литвина дізнаємось про такі відомості, які з урахуванням певних правил дозволялося друкувати:

1) у республіканських газетах на підставі узгодження з Міністерством юстиції УРСР можна публікувати інформацію про закриті судові процеси по державних підприємствах;

2) у всіх газетах України – офіційні повідомлення (відкриті урядові, Міністерства юстиції УРСР та СРСР, вироки відкритих судів) «про діяльність антирадянських організацій, угруповань і про боротьбу з ними»;

3) статті, що містили заклики до радянських громадян щодо «підвищення пильності», сприяли «викриттю контрреволюційної діяльності буржуазних націоналістів, як фашистських агітаторів»; такі матеріали могли включати «окремі факти про українські національні банди», проте без зазначення загальної чисельності, масштабу та території дій;

4) у республіканській пресі за згодою Міністерства внутрішніх справ і судових інстанцій – матеріали про «явку бандитів з повинною, із засудженням своєї колишньої діяльності»;

5) листівки республіканських і обласних директивних органів (зادля розклеювання по населених пунктах), звернення до населення щодо надання допомоги у справі піймання «бандитів», заклики до учасників незаконних формувань здатися з повинною тощо [13, арк. 21].

Водночас категорично заборонялося висвітлювати «методи боротьби з бандитами»; участь у цих діях військових частин Червоної Армії, загороджувальних і винищувальних загонів спеціального призначення Міністерства державної безпеки, загонів самооборони, місця дислокації військових частин, груп особливого призначення.

Доповідачем наголошувалося на тому, що окреслені вказівки детально доведено до органів цензури західних областей. Він також просив партійні інстанції зобов'язати працівників газет орієнтуватися на означені положення.

Невдовзі редакторам республіканських газет «Радянська Україна», «Правда України», «Радянський селянин» та обласних газет західних регіонів було надано робочі інструкції щодо характеру висвітлення в пресі питань боротьби з «українсько-німецьким охвістям» [14, арк. 33].

Потребує урахування той момент, що надзвичайно важливим був сам ракурс подання необхідних відомостей, які детально корегувалися та дозувалися. Останню думку можна проілюструвати на прикладі проекту «Листа ЦК КП(б)У секретарям обкомів по пропаганді та редакторам газет західних областей з питань висвітлення у пресі боротьби з українськими націоналістами» від 19 квітня 1946 р., наданого К. Полонником. Зокрема, йшлося про те, що «преса західних областей правильно засвоїла своє завдання щодо висвітлення питань боротьби з українсько-німецькими націоналістами, але не всі редактори зрозуміли, що засоби впливу каральних органів будуть тим ефективніше, чим менш непотрібного шуму, шкідливої метушні буде створюватися навколо застосованих ними заходів, використовуваних ними методів» [15, арк. 35].

Дописувачем також наводилися факти «некритичного ставлення до інформації». Так, об'єктом незадоволення очільника цензурного відомства стали газетні статті, у яких повідомлялося про хід організації груп самозахисту, а також озброєння населення органами МВС і МДБ для «боротьби з бандитами». Скажімо, у газеті «Вільна Україна» Вигодського району Станіславської області (№ 23 від 29 березня), замітці під назвою «Спокутаємо свої злочини чесною працею» повідомлялося про те, що в ході наради у місцевому клубі мешканців села Новоселиця (понад 400 присутніх) 20 доповідачів урочисто пообіцяли «чесною працею виправити власну провину і вести немилосердну боротьбу із залишками бандитів», після чого очільник МВС вручив зброю щойно організованій дружині по самозахисту. На думку К. Полонника, кумедно виглядав опис у тій самій газеті, випущеній 24 березня, процедури посвяти начальником райвідділу МДБ Єгоровим «у члени групи самозахисту із врученням зброї... 70 річного дідугана» [15, арк. 36]. Наприкінці листа містилася порада редакторам газет задля викорінення наведених недоліків суворо керуватися правилами щодо відомостей, які дозволялося друкувати. Достеменно невідомо, чи був цей проєкт підтриманий вищими інстанціями.

Втім, незважаючи на вжиті заходи, 15 серпня 1946 р. з'явився Наказ Уповноваженого Ради Міністрів СРСР по охороні військових і державних таємниць у пресі «Про роботу Головного Управління у справах літератури і видавництва Української РСР» № 40-с, де констатувалася наявність «низки серйозних помилок» у діяльності республіканського цензурного відомства. Керівництву Головліту ставилося за провину допущення розголошення державної таємниці у центральних і обласних газетах («Радянське слово», «Зоря», «Дніпровська правда», «Вільне життя»). Найбільш критичною ситуація була визнана внаслідок втрати пильності цензорами Дніпропетровського облліту, в результаті чого у місцевій пресі відкрито фігурували ціни на продукти тваринництва; дані про собівартість сталі, економічний стан обласної промисловості; статистика щодо видобутку руди в Криворізькому залізорудному басейні [16, арк. 54–55]. Незадовільний стан речей також відзначався у напрямі наступного контролю щодо надання текстових зведень та карток, за якими з'ясувався ступінь збереженості таємниць та правильність цензурного втручання (з 25 обллітів за I половину 1946 р. тільки 8 підготували для Головліту УРСР необхідні мате-

ріали). Наприкінці документа резюмувалося, що К. Полонник мав терміново усунути викриті недоліки, від чого безпосередньо залежало його подальше перебування на займаній посаді.

У 1947 р. Постановою Ради міністрів СРСР, датованою 8 червня, був затверджений відкритий «Перелік відомостей, що становлять державну таємницю, розголошення яких карається законом». Означений документ, що вмістив 14 основних пунктів, скасував дію попередніх переліків (1926 та 1940 рр.) [5].

Задля попередження можливості витоку та потрапляння секретних відомостей до ворогів радянської держави наступного дня Президія Верховної Ради СРСР затвердила Указ «Про відповідальність за розголошення державної таємниці і за втрату документів, що містять державну таємницю», де було чітко визначено категорії та обов'язки відповідальних осіб, а також прописано заходи кримінального покарання за витік секретних даних [10, с. 60]. Новим аспектом у кримінально-правовій системі стало посилення відповідальності за розголошення державної таємниці не лише для військовослужбовців, посадовців, але й для фізичних осіб [4, с. 86].

Задля активізації цензурної діяльності Президія Верховної Ради СРСР прийняла також червневий Указ про збереження державної таємниці, на підставі чого Головліт СРСР ініціював пропозицію до Ради Міністрів дозволити очільникам на рівні міністерств, відомств, відповідних організацій самостійно визначати спектр даних, заборонених до відкритого опублікування [19, с. 176]. На підставі розгляду згаданих документів не можна погодитися з думкою В. Ворожка про те, що 1947 р. був «піком радянської таємності» [5].

Невдовзі заступник начальника Головліту Є. Барланицький направив секретарю ЦК КП(б)У К. Литвину виписку з Наказу № 68/2453с Уповноваженого Ради Міністрів СРСР по охороні військових і державних таємниць у пресі К. Омельченка «Про покращення справи охорони державних таємниць у пресі Української РСР», датованого 6 серпнем 1947 р. Повідомлялося, що оскільки у великих містах республіки на ринках активно практикувалася приватна непідконтрольна торгівля книгами, то наслідком її стало поширення великої кількості ідеологічно шкідливих видань. Задля покращення діяльності Головліту УРСР усім начальникам обллітів приписувалося здійснити такі дії:

1) забезпечити суворий інспекторський контроль щодо перевірки книжкових фондів раз на 3 місяці задля виявлення «ворожих книг»;

2) вилучити «засмічені» видання на підставі спеціально оформленого акта, копія чого надавалася керівникові організації, у віданні якого перебувала бібліотека;

3) попередньо перевіряти літературу, повернену читачами взамін втраченої або як подарунки, а також дозволяти до видачі лише у випадку, якщо вона не мала «ідеологічних хиб»;

4) під час установалення шкідливих творів друку, що містили «троцькістський наклеп», цитати ворогів народу, «вихвалювання білоемігрантів», а також порнографію, цензори зобов'язані були прибрати їх з фондів відкритого користування та передати до спецфонду або знищити на підставі відповідно складеного документа, копія якого надсилалася до республіканського цензурного відомства;

5) включити виявлені політично шкідливі книги до загальних проскрипційних списків на вилучення;

6) Головліту та його підрозділам належало попередити керівників відомств, де були зосереджені нерозібрані фонди трофейної літератури, про необхідність очистити їх до кінця року від шкідливих і застарілих матеріалів;

7) заборонити створення при обллітах фондів вилучених шкідливих книг (мали знищуватися у присутності представника місцевого органу цензури та директора відповідної бібліотеки); останнє положення особливо стосувалося Львівського та Закарпатського обллітів;

8) закрити стихійно організовані при бібліотеках спецфонди, що не мали офіційного права на функціонування;

9) заборонити ринковий продаж книг, торгівлю букіністикою передати до книжкових магазинів і кіосків;

10) посилити інспекторський контроль за букіністичними магазинами, залучаючи до відповідальності їх завідувачів;

11) зобов'язати Мособлміськкліт та Леноблміськкліт посилити контроль за книжковими фондами колекторів у зв'язку з надсиланням до західноукраїнських регіонів «політично недоброякісної літератури» [17, арк. 153–154].

Навесні 1948 р. Рада Міністрів СРСР ввела в дію «Перелік найважливіших відомостей, що становлять державну таємницю», на базі якого міністерства та підпорядковані ним центральні установи розробили власні переліки з урахуванням профілю роботи. До цього реєстру також докладалася робоча «Інструкція із забезпечення збереження державної таємниці в установах і на

підприємствах СРСР», якою обумовлювалися три основні рівні секретності («цілком таємно», «таємно» та «особливої важливості»). Зокрема, документ сформував такі розділи, як мобілізація та інформація про резервістів; військово-економічні дані (промислова галузь, корисні копалини, транспортна система тощо); сфера фінансів; зовнішня політика і торгівля; науково-технічні досягнення (атомна енергетика, радіолокаційна і реактивна техніка, інформація з питань картографії, геології, гідрології), дані про освоєння арктичних територій [7, с. 14].

Взимку 1949 р. республіканський цензурний комітет підготував оновлений «Перелік відомостей, заборонених до опублікування у відкритій пресі», що передбачав таке:

1) тотальна заборона друкованих видань з проблемних аспектів освоєння арктичних і далекосхідних територій;

2) обмеження інформації про роботу науково-дослідних установ у сферах ракетобудування, атомної енергетики тощо;

3) посилення режиму секретності щодо економічних та науково-технічних даних [2].

З 1947 до 1949 рр. цензурні заборони були також введені на публікацію статистики, яка стосувалася енергетичного устаткування; даних про стан будівельних робіт; розміру та потужності виробництва; обсягів залучення капітальних вкладень у підприємства базових напрямів економіки СРСР. У квітні 1949 р. у структурі Головліту УРСР окремо постав відділ контролю науково-технічної літератури, що дало змогу надалі реалізовувати профільний нагляд за такими матеріалами [1, с. 75].

Варто зауважити, що, відповідно до вимог збереження державної таємниці, органи цензури перевіряли навіть музеї. Скажімо, у грудні 1949 р. здійснено перевірку музейних експозицій по Києву, Харкову, Львову та інших містах. Внаслідок цієї акції було встановлено випадки розголошення секретних відомостей. Так, директор Одеського краєзнавчого музею отримав наказ обласного цензурного відомства терміново прибрати з виставкової експозиції мапи, які містили відомості про розташування запасів корисних копалин (родовищ графітів і залізомарганцевих руд), промислових об'єктів тощо [18, арк. 120].

Висновки. За результатами дослідження можна констатувати, що у II половині 1940-х рр. одним з основних напрямів діяльності органів радянської цензури в УРСР став нагляд за збереженням державної таємниці в пресі. Важливість

цієї роботи диктувалася потребою забезпечення витриманості матеріалів відповідно до ідеологічних канонів радянської держави. На етапі попереднього контролю цензори займалися попередженням розголошення державної таємниці шляхом викреслень заборонених даних з газетної, книжково-журнальної, дрібнодрукованої продукції та матеріалів для радіомовлення. В ході наступного контролю Головліт УРСР готував огляди статей, опублікованих на шпальтах обласних і районних газет, у яких були випадки розголошення секретних відомостей, а також розробляв спеціальні інструкції для покращення цієї справи.

З тематичної точки зору ідеологічні втручання органів цензури враховували усі зміни політичного курсу СРСР. Досить актуальним на тому етапі було дотримання «правильного» ракурсу висвітлення в газетних виданнях боротьби проти ОУН-УПА. Коло проблемних аспектів, забороне-

них до опублікування, окреслювалося «Переліком відомостей, що становлять військову і державну таємницю у мирний час». Найчастіше об'єктами державних секретів визначалися військові формування, органи спеціального призначення, галузі оборонно-промислового комплексу, мобілізаційні заходи.

Успішність справи охорони державних і військових таємниць у пресі в післявоєнний період безпосередньо залежала від налагодження належного контролю за книготоргівельною сферою (зокрема, букіністикою), бібліотечною справою (у напрямках виявлення нерозібраної трофейної літератури; вилучення ідеологічно шкідливих видань; забезпечення належного режиму функціонування спецфондів; посилення відповідальності за комплектування бібліотек політично витриманими виданнями), музейною галуззю (щодо перевірки матеріалів виставкових експозицій).

Список літератури:

1. Баран В. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 670 с.
2. Баран В. Цензура в системі тоталітаризму. *Сучасність*. 1994. № 6. С. 104–117.
3. Блюм А. Советская цензура в эпоху тотального террора. 1929–1953. Санкт-Петербург : Академический проект, 2000. 311 с.
4. Ботвінкін О. Система охорони державної таємниці в Україні. Історичний аспект. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні* : науково-технічний збірник. 2006. Вип. 2 (13). С. 83–88.
5. Ворожко В. Становлення та розвиток системи захисту державних секретів у Радянській Україні (1919–1954 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01. Переяслав-Хмельницький, 2015. 22 с.
6. Горяева Т. Политическая цензура в СССР. 1917–1991 гг. Москва : РОССПЭН, 2002. 400 с.
7. Корченко О., Архипов О., Дрейс Ю. Оцінювання шкоди національній безпеці України у разі витоку державної таємниці : монографія. Київ : Наук.-вид. центр НА СБ України, 2014. 332 с.
8. Костишева С. Документи Головліту УРСР як джерело вивчення системи політико-ідеологічного контролю над друкованими ЗМІ. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2005. Вип. 13. С. 107–117.
9. Міщанин В. Втручання цензури в діяльність редакцій газет, бібліотек та книготоргівлі на Закарпатті в 1944–1950 рр. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2012. Вип. 27. С. 166–172.
10. Сергійчук В. Розголошення державної таємниці: кримінально-правова та кримінологічна характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 ; Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2020. 20 с.
11. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2789. Арк. 13–15.
12. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2789. Арк. 18–19.
13. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2789. Арк. 21.
14. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2789. Арк. 33.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2789. Арк. 35–38.
16. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 2789. Арк. 54–55.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 23. Спр. 4507. Арк. 153–154.
18. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 70. Спр. 1777. Арк. 119–120.
19. Шаповал Ю. Комуністична цензура в Україні: штрихи до портрета. *Україна ХХ століття: Особи та події в контексті важкої історії*. Київ : Генеза, 2001. С. 158–205.

Fedotova O.O. ACTIVITIES OF THE CENSORSHIP BODIES OF THE UKRAINIAN SSR TO PRESERVE STATE SECRETS IN THE PRESS IN THE SECOND HALF OF THE 1940S

The article is devoted to the coverage of the main trends in the activities of the bodies of censorship of the Ukrainian SSR to preserve state secrets in the press in the second half of the 1940s. The author is summarized the experience of predecessors for studying the problem, the peculiarities of the functioning of the Soviet censorship institutions in this direction are revealed. The researcher introduced into scientific circulation of a number of archival materials from the funds of the Central state archive of public associations of Ukraine. Methodology of work is based on the principles of historicism, scientific, systematic. The article uses general scientific methods such as: retrospective, problem-chronological, analytical, theoretical generalization; special methods – analysis, synthesis, induction, deduction; general methods – historical-genetic, historical-typical. According to the results of the study, it has been established that in the second half of the 1940s, supervision of preserving state secrets in the press became one of the main directions of control. It is emphasized that the main requirement for the activities of the censors was to ensure compliance with the ideological canons of the USSR. At the stage of preliminary control, the censors were engaged in a prevention of disclosure of state secrets by deletions forbidden data from newspaper, book-magazine, small-printed products and materials for broadcasting. In the process of subsequent control of the Golovlit of the Ukrainian SSR prepared reviews of articles published in regional and district newspapers, where there were cases of disclosure of secret information, and also developed special instructions to improve this case. It is shown that during this period much attention was paid to ensuring “correct” coverage in newspapers of the struggle of the communist government against the OUN-UPA. Mostly the objects of state secrets were determine the military forming, organs of the special setting, defensive-industrial complex, mobilization measures. The author states that the success of the protection of state and military secrets in the press in the postwar period also depended on clear control over the book trade; by the library industry (detection of trophy literature; seizure of ideologically harmful publications; ensuring the functioning of special funds; strengthening the responsibility for the acquisition of libraries), by museum institutions (checking the materials of exhibitions).

Key words: *bodies of censorship, Golovlit, Soviet Ukraine, preservation of state secrets, press, ideology.*